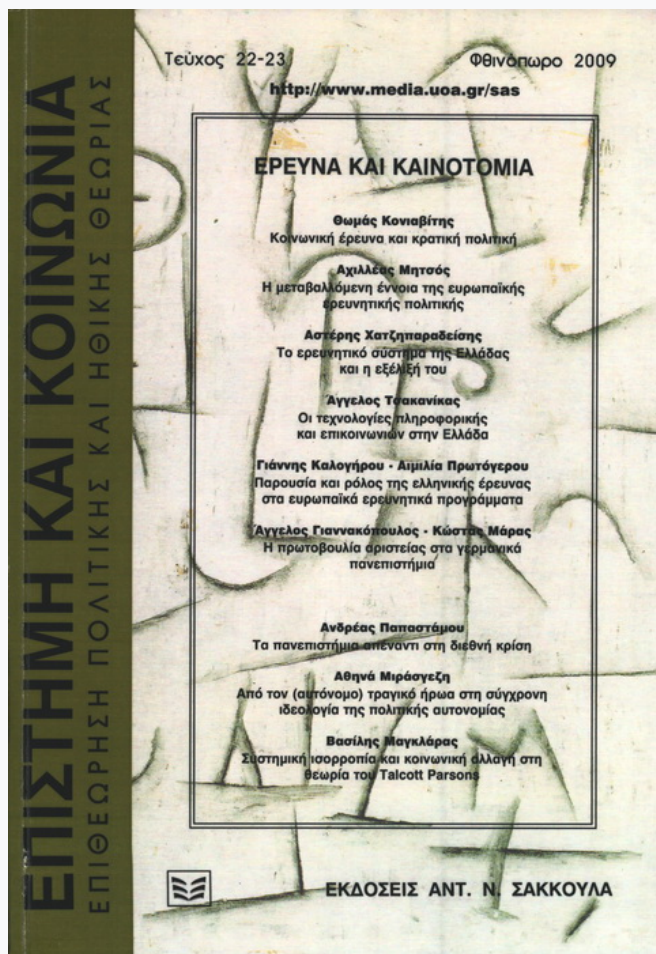

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 23 (2009)

Τόμ. 22-23 (2009): Έρευνα και Καινοτομία

Ζύγκμουντ Μπάουμαν. Ρευστή αγάπη: Για την ευθραυστότητα των ανθρώπινων δεσμών

Ευάγγελος Λιότζης

doi: [10.12681/sas.10334](https://doi.org/10.12681/sas.10334)

Copyright © 2016, Ευάγγελος Λιότζης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιότζης Ε. (2016). Ζύγκμουντ Μπάουμαν. Ρευστή αγάπη: Για την ευθραυστότητα των ανθρώπινων δεσμών. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 23, 257-259. <https://doi.org/10.12681/sas.10334>

Ζύγκμουντ Μπάουμαν. Ρευστή αγάπη: Για την ευθραυστότητα των ανθρώπινων δεσμών, Εστία, Αθήνα 2006, 276 σελ.

Το βιβλίο *Ρευστή Αγάπη* (*Liquid Love*, 2003) του Zygmunt Bauman –μαζί με τα *Liquid Life* (2005) και *Liquid Fear* (2006)– αποτελεί μέρος της τριλογίας του για τον ρευστό χαρακτήρα της σύγχρονης μετανεωτερικής κοινωνίας. Και η τριλογία με τη σειρά της, αποτελεί συνέχεια του περιβόητου *Liquid Modernity* (2000) και ολοκληρώνεται συνοπτικά στο έργο του *Liquid Times* (2006).

Από την αρχή, ο ‘κοινωνιολόγος της μετανεωτερικότητας’, όπως έχει συχνά αποκληθεί ο Bauman, φροντίζει να διευκρινίσει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο με τι προτίθεται να ασχοληθεί στο εν λόγω βιβλίο. Πρόκειται για τις ανθρώπινες σχέσεις στον ‘κόσμο της θριαμβεύουσας εξατομικευσης’. Όπως δε αναφέρει χαρακτηριστικά: ‘η αλλόκοτη ευθραυστότητα των ανθρώπινων δεσμών, το αίσθημα ανασφάλειας που εμπνέει αυτή και οι συγκρουόμενες επιθυμίες τις οποίες υποκινεί με τη σειρά του το εν λόγω αίσθημα, να συσφίξει μεν κανείς τους δεσμούς αλλά και να τους κρατήσει συγχρόνως χαλαρούς –ιδού τι προσπαθεί να ξεδιαλύνει, να καταγράψει και να συλλάβει τούτο εδώ το βιβλίο’.

Τη ρευστή και αποσπασματική φύση των κοινωνικών δεσμών και της ατομικής ταυτότητας ο συγγραφέας την είχε επισημάνει και σε προηγούμενα βιβλία του. Ο χαρακτήρας των ανθρώπινων σχέσεων είχε συνδεθεί στο έργο του άρρηκτα με τις έννοιες του μεταμοντέρνου, της διαφοροποίησης, της εξατομικευσης. Η λογική της συμβίωσης στον σύγχρονο κόσμο είχε σκιαγραφηθεί με τον δικό της τρόπο στην ‘θεωρία του ξένου’ (*Modernity and Ambivalence* 1991, *Postmodern Ethics* 1993). Παρόλα αυτά, ο Bauman προσπαθεί να συγκεντρώσει τις σκέψεις του σε ένα βιβλίο για να δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της όλης προβληματικής –όσο και αν θέλει να μας πείσει για το αντίθετο με την αρχική του επισημάνση ότι το εν λόγω εγχείρημα δεν αποτελεί παρά ένα σύνολο ‘ακατέργαστων και αποσπασματικών σχεδιασμάτων’.

Στο *Ρευστή αγάπη*, η κριτική προσέγγιση των διαστάσεων της μετανεωτερικής κοινωνίας αναδεικνύεται μέσα από την παράθεση επιμέρους αντιφάσεων που χαρακτηρίζουν τους τέσσερις τύπους ανθρώπινων σχέσεων –αν μπορούσαμε ιδεοτυπικά να προχωρήσουμε σε αυτή τη διάκριση– που περιγράφει ο Bauman σε αντίστοιχα κεφάλαια. Οι προσωπικές, οι ερωτικές, οι κοινωνικές σχέσεις στο πλαίσιο της συμβίωσης στις πόλεις του δυτικού κόσμου και οι σχέσεις με τον συνάνθρωπο μέσα στο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης εξετάζονται κατά σειρά με διαφορετικές ενίοτε αφετηρίες αλλά με άξονα πάντα τη γενικότερη αμφισημία στη σύγχρονη διαβαθμισμένη και διαφοροποιημένη κοινωνία.

Πιο αναλυτικά, στο πρώτο κεφάλαιο ο συγγραφέας ασχολείται με τις προσωπικές σχέσεις και τον έρωτα. Πραγματεύεται τον έρωτα –που αναδεικνύεται ως μία από τις πλέον επίμαχες προκείμενες της σύγχρονης εποχής του καταναλωτισμού– υπό το πρίσμα της έννοιας της επιθυμίας αλλά και του θανάτου. Ο homo sexualis και οι ερωτικές/σεξουαλικές σχέσεις απασχολούν τον Bauman στο δεύτερο κεφάλαιο, σε σχέση όμως με τον καθοριστικό παράγοντα της κοινωνικής πραγματικότητας και του ρόλου που παίζει στη συνδιαμόρφωση αυτών των σχέσεων. Επίκεντρο του τρίτου κεφαλαίου αποτελεί το τεράστιο ζήτημα της κοινής συμβίωσης ανθρώπων όλων των κοινωνικών κατηγοριών στο πλαίσιο των σύγχρονων μεγαλουπόλεων και του νέου περιβάλλοντος της παγκοσμιοποίησης. Μια συζήτηση, η οποία συνεχίζεται στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο αλλά με διαφορετική τροπή. Υπενθυμίζεται και επισημάνεται emphatica ότι η αξία της ανθρώπινης ζωής δεν έχει ακόμη αναγνωριστεί στον βαθμό που θα ανέμενε κάποιος από την εξέλιξη του πολιτισμού μας.

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδει ο συγγραφέας στο ζήτημα του καταναλωτικού πολιτισμού και των αξιών που αυτός ευνοεί και καλλιεργεί. Αναπαράγεται δηλαδή και εδώ η κριτική ότι η κυριαρχία των αξιών της καπιταλιστικής κοινωνίας σε ένα πλαίσιο συνεχούς επίτασης της εμπορευματοποίησης λόγω της τεράστιας ποικιλίας εγκλίσεων οδηγεί στην αναοριοθέτηση του εαυτού με βάση τα σχήματα κατανάλωσης. Σε έναν τρόπο αυτοπραγμάτωσης, δηλαδή, που δεν αφήνει ανεπηρέαστες τις ανθρώπινες σχέσεις. Ο Bauman όμως δεν στέκεται μόνο σε αυτό. Συνδέει την απανταχού ρευστότητα και εγγενή παροδικότητα με την ταυτόχρονη αντιφατική συνύπαρξη αυτών που επιτάσσουν η αγάπη και ο έρωτας, από τη μία, και της λογικής του άκρατου ευδαιμονισμού, από την άλλη, για να αναδείξει τις αντινομίες και αβεβαιότητες που αναδύονται.

Επί παραδείγματι, αναφορικά με το θέμα των προσωπικών και ερωτικών σχέσεων ο συγγραφέας τονίζει συγκεκριμένες αντιφάσεις. Έτσι, στη σύγχρονη, ρευστή εποχή, η ίδια η ιδέα της ‘σχέσης’ φαίνεται να συντελεί στη σύγχυση αφού, αντί να γίνεται λόγος για συντρόφους, μιλούμε πια για δίκτυα. Το πρόβλημα όμως εστιάζεται κυρίως στη διαλεκτική σχέση ανάμεσα στη διάθεση για έρωτα που ‘αφορά την επιβίωση του εαυτού μέσω της ετερότητας του εαυτού’ και την επιθυμία που ‘δεν έχει ανάγκη άλλης αφορμής πέραν της παρουσίας της ετερότητας’.

Αν και από τη συνεχή κατάδειξη των αντιφάσεων φαίνεται να ανακόπτει ένας ηθικός σχετικισμός και σκεπτικισμός –σύστοιχο της ρευστής, μεταμοντέρνας εποχής–, εντούτοις το έργο του Bauman διατρέχεται από ένα έντονο ουμανιστικό πρόταγμα για τον άνθρωπο της ρευστής νεωτερικότητας ο οποίος είναι αναγκασμένος, καταδικασμένος ενίοτε, να βιώνει την αγάπη και τον έρωτα, να συμβιώνει με άλλους αλλά και να επιβιώνει σε σχέση με άλλους σε έναν κόσμο διαρκούς

‘αναζήτησης βιογραφικών λύσεων σε κοινωνικώς παραγόμενα προβλήματα’. Η δε συμβολή των δύο τελευταίων κεφαλαίων είναι κρίσιμη στην εξαγωγή της παραπάνω ερμηνείας αφού η έννοια της αγάπης αποδεσμεύεται με επιδέξιο τρόπο από τη μονολογική αντίληψη του ‘συντρόφου’.

Ο Bauman γενικεύει ίσως, αλλά δεν δημαγωγεί. Ενδεχομένως και εδώ να αναπαράγει την εικόνα μιας ασυνεχούς ρευστής εποχής σε σχέση με την πρότερη νεωτερικότητα, αλλά οι διαστάσεις της πρώτης γίνονται πλέον ορατές και αντιληπτές από το σύνολο των σύγχρονων διανοητών. Σε κάθε περίπτωση, συμβάλλει και αυτός με τον τρόπο του στην αποδόμηση του μεθοδολογικού μονισμού που καθιέρωσε την πρωτοκαθεδρία στην ενασχόληση με τα ζητήματα της αγάπης, του έρωτα και του σεξ μιας μερίδας μόνο επιστημόνων των ανθρωπιστικών σπουδών.

Στον αντίποδα της παραπάνω παρατήρησης μπορεί να αντιταχθεί η κριτική ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο συγγραφέας καταπιάνεται, με τις ευλογίες της μεταμοντέρνας αισθητικής, με γνωστικούς τομείς που χρήζουν ίσως μεγαλύτερης εξειδίκευσης. Το ζήτημα πάντως του διεπιστημονικού προτάγματος είναι μεγάλο και επίμαχο –και οπωσδήποτε ξεπερνά τα όρια μιας σύντομης βιβλιοκριτικής. Εξάλλου, από μια άλλη οπτική γωνία, ενδεχομένως να έχει περισσότερη αξία για τον κριτικό αναγνώστη του *Ρευστή αγάπη* η ανάγκη κατανόησης του μεγέθους του ‘προβλήματος του ερμηνευτικού κύκλου’ σε πολύπλοκα θέματα που συναρτώνται άμεσα με την προσωπική μας βιογραφία, ιδίως όπως αυτό της (ρευστής) αγάπης.

Το βιβλίο αυτό του Bauman προσφέρει τη δυνατότητα για αναστοχασμό και ενασχόληση με το σύνθετο ζήτημα των ανθρωπίνων δεσμών. Προς αυτή την κατεύθυνση, εξάλλου, συντείνει και η πολύ φιλική προς τον αναγνώστη μετάφραση του Γιώργου Καραμπέλα, η οποία δημιουργεί την αίσθηση ότι η αρχική υπόμνηση του συγγραφέα περί απουσίας περιγραφικής λεπτότητας δεν αποτελεί παρά μια τυπική εκδήλωση αβρότητας και ακαδημαϊκού ήθους –χαρακτηριστικά στα οποία ούτως ή άλλως μας έχει συνηθίσει ο πολωνός διανοητής.

Ευάγγελος Λιότζης

Γιάννης Κωνσταντινίδης, Νίκος Μαραντζίδης & Τάκης Παππάς (επιμ.). *Κόμματα και πολιτική στην Ελλάδα: Οι σύγχρονες εξελίξεις*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2009, 336 σελ.

Ο συλλογικός τόμος αποτελεί μια αξιόλογη προσπάθεια η οποία καλύπτει ευρύ φάσμα θεμάτων σχετικά με το ελληνικό κομματικό σύστημα. Στόχος των επιμελητών είναι, από τη μία πλευρά, η επίκαιρη ανάγνωση τάσεων και αλλαγών στο πολιτικό πεδίο και, από την άλλη, η σύνδεση της ελληνικής πολιτικής επιστήμης με τη διεθνή βιβλιογραφία. Το αποτέλεσμα είναι αρκετά επιτυχημένο, απόρ-